

O'ZBEKISTONDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: RAQAMLASHTIRISH DAVRI TAHLILI

Xamdamov Sardor Farmon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi (DSc), PhD

E-mail: sardorxamdhamov@gmail.com

ORCID: 0009-0001-5072-7342

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston davlat xaridlari tizimining 2011–2026-yillardagi rivojlanish tendensiyalari rasmiy ochiq ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Tizim evolyutsiyasining uch davri (shakllanish, yagona portal, operatorlar raqobati) ajratilib, har birining miqdoriy tavsifi berilgan: shakllanish davrida elektron xaridlar hajmining o'rtacha yillik o'sishi 31,4%, tejamlorlikniki 58,8% ni tashkil etgan; yagona portal davrida tejamlorlikning hajmga nisbatan elastikligi 1,5 dan oshgan. Korporativ buyurtmachining rasmiy oshkor hisoboti asosida xarid kanallari diversifikatsiyasi ilk bor bitimlar darajasida ko'rsatilgan. Institutsional islohotlar xronologiyasi tizimlashtirilib, 2026-yilda Sanoat kooperatsiyasi va davlat xaridlari agentligining tashkil etilishi tizim rivojining yangi bosqichi sifatida baholangan.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, elektron xaridlar, raqamlashtirish, tejamlorlik, operatorlar raqobati, elektron savdo maydonchalari, institutsional islohot.

Abstract: The article analyzes the development trends of Uzbekistan's public procurement system in 2011–2026 based on official open data. Three periods of system evolution are distinguished (formation, single portal, operator competition), each with quantitative characteristics: during the formation period the average annual growth of e-procurement volume was 31.4% and of savings 58.8%; during the single portal period the elasticity of savings with respect to volume exceeded 1.5. Based on the official disclosure report of a corporate contracting entity, the diversification of procurement channels is shown for the first time at the transaction level. The chronology of institutional reforms is systematized, and the establishment of the Agency for Industrial Cooperation and Public Procurement in 2026 is assessed as a new stage of system development.

Keywords: public procurement, e-procurement, digitalization, savings, operator competition, electronic trading platforms, institutional reform.

Абстрактный: В статье на основе официальных открытых данных проанализированы тенденции развития системы государственных закупок Узбекистана в 2011–2026 годах. Выделены три этапа эволюции системы (становление, единый портал, конкуренция операторов) и приведена их количественная характеристика: в период становления среднегодовой рост объема электронных закупок составил 31,4%, а экономии — 58,8%; в период единого портала эластичность экономии по отношению к объему превысила 1,5. На основе официального раскрытия информации корпоративного заказчика впервые на уровне сделок показана диверсификация каналов закупок. Систематизирована хронология институциональных реформ, а создание в 2026 году Агентства промышленной кооперации и государственных закупок оценено как новый этап развития системы.

Ключевые слова: государственные закупки, электронные закупки, цифровизация, экономия, конкуренция операторов, электронные торговые площадки, институциональные реформы.

Kirish (Введение/Introduction).

Davlat xaridlari davlat moliyasini boshqarishning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, budjet mablag'laridan samarali foydalanish, davlat ehtiyojlarini o'z vaqtida va sifatli ta'minlash hamda sog'lom raqobat muhitini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat xaridlari hajmining ortib borishi va xarid jarayonlarining murakkablashuvi ushbu tizimni shaffof, samarali va zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida tashkil etishni talab qilmoqda. Ayniqsa, elektron xarid mexanizmlarining joriy etilishi xarid jarayonlarini tezlashtirish, ishtirokchilar sonini kengaytirish, inson omilini kamaytirish va korrupsion xavflarni qisqartirish imkonini bermocda.

O'zbekistonda davlat xaridlari tizimini modernizatsiya qilish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilib, dastlabki elektron xarid mexanizmlaridan yagona elektron portal va zamonaviy elektron savdo platformalariga o'tish jarayoni shakllandi. Mazkur jarayon davlat xaridlarining tashkiliy va institutsional asoslarini takomillashtirish bilan bir qatorda, xarid ma'lumotlarining ochiqligi va shaffofligini ta'minlashga ham xizmat qildi. Raqamlashtirish natijasida davlat buyurtmachilari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning yangi shakllari vujudga keldi.

Davlat xaridlari tizimining rivojlanishida elektron xaridlarning kengayishi alohida ahamiyatga ega. Elektron savdo mexanizmlari orqali xarid jarayonlarining standartlashtirilishi, takliflarni solishtirish

imkoniyatining kengayishi va raqobatning kuchayishi davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishga yordam bermocda. Shu bilan birga, elektron xaridlar hajmining o'sishi davlat xaridlarida erishilayotgan tejamlorlik darajasini ham baholash imkonini beradi. Shuning uchun xarid hajmi, tejamlorlik, ishtirokchilar soni va elektron xaridlarning umumiy xaridlardagi ulushi kabi ko'rsatkichlarni dinamik tahlil qilish tizim rivojlanishining muhim mezonlaridan hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda davlat xaridlari sohasidagi institutsional o'zgarishlar ham jadallashdi. Davlat xaridlarini tartibga soluvchi mexanizmlarning takomillashtirilishi, elektron platformalar faoliyatining kengayishi, xarid operatorlari o'rtasidagi raqobatning rivojlanishi hamda xarid ma'lumotlarining ochiqligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimning yangi bosqichga o'tishiga zamin yaratmoqda. Bunday o'zgarishlar davlat xaridlarini nafaqat ma'muriy boshqaruv vositasi, balki raqobatni rag'batlantiruvchi va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi mexanizm sifatida rivojlantirish imkonini bermocda.

Shu bilan birga, davlat xaridlarini raqamlashtirish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, elektron platformalar faoliyatini yanada integratsiyalash, ma'lumotlar sifatini oshirish, barcha xarid kanallarida shaffoflikni ta'minlash, kichik biznes subyektlarining xaridlardagi ishtirokini kengaytirish hamda xarid jarayonlarida zamonaviy tahliliy vositalardan foydalanish dolzarb masalalardan

hisoblanadi. Shu sababli davlat xaridlari tizimining uzoq muddatli rivojlanish tendensiyalarini miqdoriy va institutsional jihatdan baholash ilmiy va amaliy nuqtayi nazaridan muhimdir.

Mazkur tadqiqotning **asosiy maqsadi** O'zbekistonda davlat xaridlari tizimining 2011–2026-yillardagi rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish, raqamlashtirish jarayonining xarid hajmi, tejamkorlik va raqobat muhitiga ta'sirini baholash hamda tizimdagi institutsional o'zgarishlarni aniqlashdan iborat. Tadqiqotda davlat xaridlarining rivojlanish bosqichlarini ajratish, ularning miqdoriy ko'rsatkichlarini taqqoslash va raqamli transformatsiyaning tizim samaradorligidagi o'rnini aniqlashga alohida e'tibor qaratiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Davlat xaridlari tizimi davlat moliyasini boshqarishning muhim mexanizmlaridan biri bo'lib, uning samaradorligi budjet mablag'laridan oqilona foydalanish, raqobat muhitini rivojlantirish va davlat xizmatlari sifatini oshirish bilan chambarchas bog'liq. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi davlat xaridlarini an'anaviy boshqaruv modelidan elektron va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv modeliga o'tkazish jarayonini tezlashtirmoqda. OECD tadqiqotlarida raqamli transformatsiya davlat xaridlarining shaffofligi, samaradorligi va hisobdorligini oshirishning muhim vositasi sifatida baholanadi [1].

Davlat xaridlarini raqamlashtirish jarayoni faqat elektron tenderlarni joriy etish bilan cheklanmaydi. Zamonaviy yondashuv xaridlarni rejalashtirish, xarid ishtirokchilarini tanlash, elektron tenderlarni o'tkazish, shartnomalarni tuzish va ularning ijrosini monitoring qilish kabi jarayonlarni yagona raqamli muhitga integratsiya qilishni nazarda tutadi. Bunday integratsiya xarid jarayonlarining tezkorligi va nazorat qilinishini oshirish bilan birga, xarid ma'lumotlaridan tahliliy maqsadlarda foydalanish imkoniyatini ham kengaytiradi [2].

Elektron davlat xaridlari bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda raqamli platformalarning samaradorligi, avvalo, xarid jarayonlarining to'liq elektron shaklga o'tkazilishi, ma'lumotlarning ochiqligi va turli davlat axborot tizimlari bilan integratsiyalashuv darajasiga bog'liqligi ta'kidlanadi. Ayniqsa, elektron xarid tizimlarining budjet, soliq, g'aznachilik va boshqa axborot tizimlari bilan integratsiyasi xarid jarayonlarini avtomatlashtirish uchun muhim shart hisoblanadi [3].

O'zbekistonda davlat xaridlarini raqamlashtirishning huquqiy asoslari so'nggi yillarda sezilarli darajada takomillashdi. Xususan, 2021-yilda qabul qilingan "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun davlat xaridlari sohasidagi munosabatlarni yagona huquqiy asosda tartibga solish, elektron xaridlarning rivojlanishi va xarid jarayonlarida ochiqlikni ta'minlash uchun muhim institutsional asos yaratdi [4].

O'zbekistonda elektron tenderlarning rivojlanishiga bag'ishlangan tadqiqotlarda davlat xaridlari tizimining evolyutsiyasi bir necha bosqichlardan iborat bo'lgani qayd etiladi. Jumladan, dastlab elektron xaridlarning alohida mexanizmlari shakllangan bo'lsa, keyingi bosqichda yagona elektron platformalar va xarid jarayonlarini markazlashtirishga e'tibor kuchaydi. Mazkur jarayon davlat xaridlarida raqobatni oshirish va tadbirkorlik subyektlarining ishtirokini kengaytirishga xizmat qilmoqda [5].

Davlat xaridlarining raqamli transformatsiyasi bilan bog'liq tadqiqotlarda texnologik imkoniyatlar bilan bir qatorda, institutsional va tashkiliy muammolarga ham e'tibor qaratiladi. Xususan, elektron tizimlardan foydalanish bo'yicha mutaxassislarning malakasi, axborot tizimlarining o'zaro integratsiyasi, ma'lumotlarning sifati va kibernetika masalalari raqamlashtirish samaradorligiga ta'sir qiluvchi muhim omillar sifatida ko'rsatiladi [6].

Xalqaro moliya institutlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda elektron davlat xaridlari tizimlari davlat mablag'laridan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish, xarid ma'lumotlarining ochiqligini ta'minlash va xarid jarayonlarini monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida baholanadi. Elektron xaridlar bo'yicha yagona mezonlar asosida baholash mexanizmlarining ishlab chiqilishi turli mamlakatlarda raqamlashtirish darajasini qiyosiy tahlil qilish imkonini bermoqda [7].

O'zbekistonda davlat xaridlari tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan institutsional islohotlar ham mazkur yo'nalishning rivojlanayotganini ko'rsatadi. Davlat xaridlari sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish, elektron platformalar faoliyatini rivojlantirish, xarid jarayonlarida innovatsion yondashuvlarni qo'llash va xalqaro tajribadan foydalanish tizimning samaradorligini oshirishga qaratilgan muhim yo'nalishlar sifatida namoyon bo'lmoqda [8].

Shuningdek, zamonaviy davlat xaridlari tizimida elektron tender, elektron katalog, elektron auktsion, elektron shartnoma va boshqa raqamli mexanizmlarning kengayib borishi xarid kanallarining diversifikatsiyalashuviga olib kelmoqda. Ushbu mexanizmlarning rivojlanishi davlat buyurtmachilari uchun xarid qilish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi raqobatni kuchaytirish va xarid natijalarida tejamkorlikka erishish imkoniyatlarini oshiradi [9].

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili davlat xaridlarini raqamlashtirishning uchta asosiy yo'nalishini ajratish imkonini beradi: elektron xarid infratuzilmasini rivojlantirish, xarid ma'lumotlarini integratsiyalash va davlat xaridlarini ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimiga o'tkazish. Shu bilan birga, O'zbekiston misolida davlat xaridlari tizimining uzoq muddatli rivojlanish dinamikasini, xususan, 2011–2026-yillardagi institutsional o'zgarishlarni elektron xaridlar hajmi, tejamkorlik va operatorlar raqobati bilan bog'liq holda kompleks baholashga qaratilgan tadqiqotlar yetarli emas. Mazkur jihat ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы/Methods).

Tadqiqotda dinamik qatorlar tahlili, o'rtacha yillik o'sish sur'ati (CAGR), tarkibiy tahlil va davrlashtirish usullari qo'llanildi. Ma'lumotlar manbai — UzEX rasmiy axboroti, me'yoriy hujjatlar (lex.uz) hamda korporativ buyurtmachilarning majburiy oshkorlik doirasida e'lon qilingan hisobotlari. Ayrim ko'rsatkichlar rasmiy e'lon qilingan o'sish sur'atlaridan teskari hisoblab chiqarilgan va matnda "baholama" deb belgilangan.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Tizim evolyutsiyasini uch davrga ajratish mumkin (1-jadval): shakllanish davri (2011–2016, "D-xarid" tizimi), yagona portal davri (2018–2023, qonunchilik bazasi va xarid.uzex.uz) hamda operatorlar raqobati davri (2023-yildan).

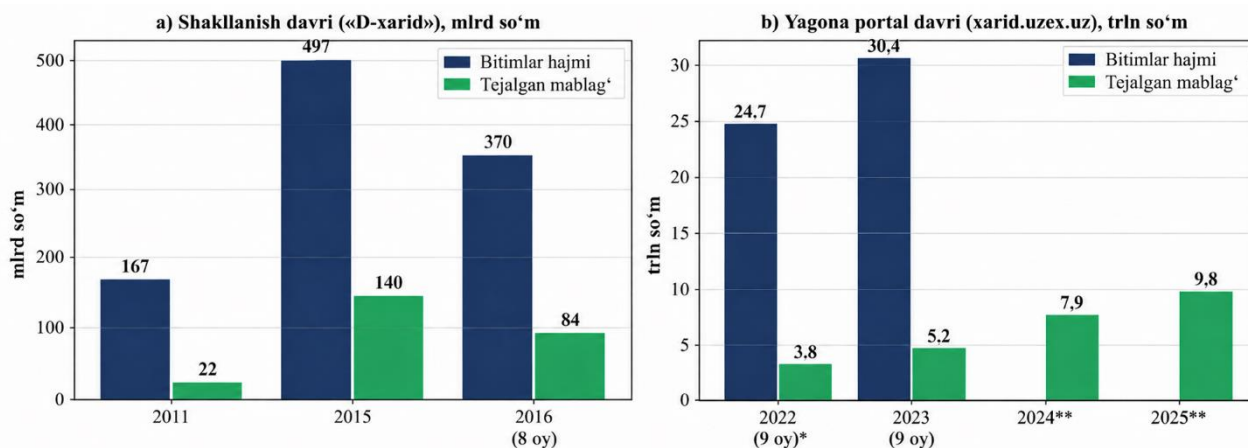
1-jadval.

Elektron davlat xaridlari dinamikasi (rasmiy ma'lumotlar)¹

Davr	Bitimlar hajmi	Tejalgan mablag'	Tejam ulushi
2011	166,9 mlrd so'm	22,0 mlrd so'm	13,2%
2015	497,1 mlrd so'm	139,8 mlrd so'm	28,1%
2016 (8 oy)	369,8 mlrd so'm	83,7 mlrd so'm	22,6%
2022 (9 oy)**	≈24,7 trln so'm	≈3,8 trln so'm	≈15,5%
2023 (9 oy)	30,4 trln so'm	5,2 trln so'm	17,1%
2024	e.q.***	7,9 trln so'm	—
2025	e.q.***	9,8 trln so'm	—

Shakllanish davrida (2011–2015) elektron xaridlar hajmi yiliga o'rtacha 31,4% ga, tejalgan mablag' esa 58,8% ga o'sgan — tejamkorlik hajmdan qariyb ikki baravar tez ko'paygan. Bu elektron auktsion mexanizmining "o'rganish samarasi"ni aks ettiradi: ishtirokchilar soni yetti baravar oshib 40 mingga yetgani sari raqobat narx pasayishini kuchaytirgan. Natijada tejam ulushi 13,2% dan 28,1% gacha ko'tarilgan.

¹ Muallif ishlanmasi

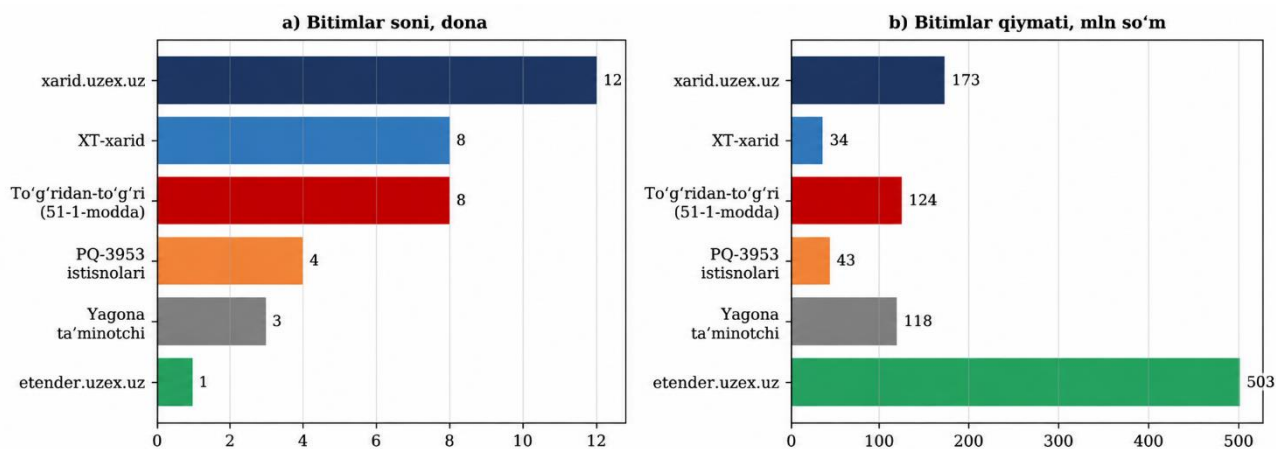
* baholama (rasmiy hisobotlardan); ** tejamkorlik — rasmiy; hajm hali e'lon qilinmagan. Manba: UzEX rasmiy ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi.

1-rasm. Elektron davlat xaridlari hajmi va tejamkorligi: ikki davrning qiyosi¹

Yagona portal davrida ko'lamlar tub o'zgargan: 2023-yilning to'qqiz oyidagi hajm (30,4 trln so'm) 2015-yilning to'liq yillik ko'rsatkichidan taxminan 61 baravar yuqori. Bu o'sish uch omilga borib taqaladi: 2021-yilgi qonunning yangi tahriri barcha buyurtmachilar toifalarini elektron tizimga o'tkazgani, elektron do'kon mexanizmi joriy etilgani va korporativ segmentning qamrab olingani. E'tiborli jihat: 2022–2023-yillarda tejamkorlikning o'sishi (+35,4%) hajm o'sishidan (+23%) sezilarli yuqori — elastiklik koeffitsiyenti 1,54. Bu davr ayni paytda muqobil operatorlar faollashuvi bilan mos keladi, bu raqobat samarasi gipotezasini ilgari surishga asos beradi (uning qat'iy ekonometrik tekshiruv keyingi tadqiqotda amalga oshiriladi).

xaridlar (soni ko'p, qiymati kichik) va yirik tanlov-tenderlar (soni kam, qiymati hal qiluvchi) moliyaviy jihatdan ikki alohida rejimda yashaydi — demak, ularning samaradorligi ham alohida mezonlar bilan o'lchanishi kerak. Ikkinchidan, to'g'ridan-to'g'ri xaridlar (51-1-modda va PQ-3953 istisnolari) bitimlar sonining uchdan birini tashkil etgan — raqobatsiz segmentning bu ulushi monitoringning ustuvor obyekti bo'lishi lozim.

Institutsional jihatdan tizim 2011-yildan buyon olti yirik islohot bosqichini bosib o'tdi: «D-xarid» joriy etilishi (2011), maxsus portalga ma'lumot joylashtirishning majburiyati (VM 242-son, 2016), birinchi Qonun (O'RQ-472, 2018), elektron shaklga to'liq o'tish (PQ-4544, 2019), Qonunning yangi tahriri va yagona portal (O'RQ-684, 2021) hamda raqobat va shaffoflikni kuchaytirish (PF-259, 2025). 2026-yil

Manba: "O'zbekiston respublika valyuta birjisi" A'jning 2025 yil 2-chorak rasmiy ochiq hisoboti asosida muallif hisob-kitobi.

2-rasm. Korporativ buyurtmachi xarid portfelining kanallar kesimi (2025-yil 2-chorak)¹

Shu bilan birga, tejam ulushining shakllanish davridagi 28% dan hozirgi 17% atrofiga pasayishini samaradorlik yo'qotilishi deb talqin etish metodologik xato bo'lur edi: davrlar tarkiban taqqoslanmas — dastlabki tizim faqat auksionlarni qamragan, hozirgi hajmda esa narx pasayishi mexanizmi cheklangan elektron do'kon va to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar ulushi katta. Bu kuzatuv samaradorlikni usullar kesimida dekompozitsiya qilish zarurati ko'rsatadi — muallif tomonidan ishlab chiqilayotgan integral baholash metodikasining asosiy vazifalaridan biri shu.

Rivojlanishning uchinchi — operatorlar raqobati davrining o'ziga xos belgisi xarid kanallarining diversifikatsiyasidir. Buni korporativ buyurtmachining rasmiy oshkor hisoboti misolida bitimlar darajasida ko'rish mumkin (2-rasm): bitta tashkilot bir chorakda oltita kanaldan foydalangan — bitimlar sonida elektron do'kon/auksion (xarid.uzex.uz — 37 bitimdan 12 tasi) va muqobil XT-xarid platformasi (8 ta) ustun, qiymatda esa yagona yirik tanlov (etender.uzex.uz orqali 503 mln so'mlik bitim) umumiy summaning yarmidan ko'pini tashkil etgan.

Bu mikrotahlil ikki muhim xulosaga olib keladi. Birinchidan, "davlat xaridi" tushunchasi amalda bir jinsli emas: kichik qiymatli ommaviy

fevralda Sanoat kooperatsiyasi va davlat xaridlari agentligining tashkil etilishi (PF-17) [8] siyosat vektorini aniq belgiladi: davlat xaridlari endi sanoat kooperatsiyasi va mahalliyashtirish siyosati bilan yagona boshqaruv ostida — bu sanoat korxonalari uchun xaridlarning strategik ahamiyatini yanada oshiradi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Birinchidan, O'zbekiston davlat xaridlari tizimi o'n besh yilda uch davrni bosib o'tib, hajm jihatidan ming baravarga yaqin o'sdi; raqamlashtirish tizim qamrovini keskin kengaytirgan holda tejamkorlikning barqaror o'sishini (2024: 7,9 trln, 2025: 9,8 trln so'm) ta'minladi.

Ikkinchidan, tejamkorlik dinamikasi davrlararo tarkibiy jihatdan taqqoslanmas — samaradorlikni xolis baholash uchun usullar kesimidagi dekompozitsiya va integral ko'rsatkichlar tizimi zarur.

Uchinchidan, operatorlar raqobati davrida korxonalar xarid portfeli diversifikatsiyalashgan; kichik qiymatli ommaviy va yirik tanlov-tender segmentlari alohida moliyaviy rejimlar sifatida tahlil etilishi, raqobatsiz (to'g'ridan-to'g'ri) segment esa alohida monitoring qilinishi lozim.

To'rtinchidan, 2026-yilgi institutsional islohot (Agentlik tashkil etilishi) sanoat korxonalarning davlat xaridlarini mustaqil siyosat

yo'nalishiga aylantirdi; keyingi tadqiqotlarda sanoat korxonalarining jamlanma ma'lumotlari asosida xarid usullarining moliyaviy samaradorlikka ta'sirini ekonometrik baholash rejalashtirilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. OECD. Digital Transformation of Public Procurement: Good Practices and Emerging Approaches. Paris: OECD Publishing, 2025.
2. OECD. Digital Transformation of Public Procurement: Good Practice Report. Paris: OECD Publishing, 2025.
3. OECD. The Digital Transformation of Public Procurement: Integrating Digital Technologies into the Procurement Cycle. Paris: OECD Publishing, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi. "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-684-son, 2021-yil 22-aprel.
5. Mutalipova L. Legal Regulation of Electronic Tenders in the Republic of Uzbekistan: Theoretical Foundations and International Best Practices. Central Asian Journal of Academic Research, 2025.
6. Rizakulov Sh.S., Jumanov A.I. Digital Transformation of the Public Procurement System in Uzbekistan: Challenges of Implementation and Future Prospects. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 2025.
7. World Bank. Electronic Government Procurement: Global Practices and Assessment Framework. Washington, D.C.: World Bank, 2024.
8. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O'zbekistonda davlat xaridlari tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha materiallar. Toshkent, 2025.
9. World Bank. Business Ready 2025: Uzbekistan – Public Procurement and E-Procurement. Washington, D.C.: World Bank, 2025.